

VOCAȚIA INOVATOARE A PERSPECTIVEI CLASICE ÎN ȘTIINȚA ECONOMICĂ

*Prof. univ., dr. Ion POHOAȚĂ,
Dep. Economie și Relații Internaționale,
Universitatea „A. I. Cuza”, Iași, România*

Abstract. *Problematica prezentului, dar mai ales a viitorului științei economice, e atât de serioasă și generoasă, încât a cuteza a o surprinde în paginile unui scurt articol poate sugera lipsă de măsură. Asumându-ne un atare risc, încercăm, în paginile acestui succint material, să invocăm câteva împrejurări din care să rezulte că perspectiva clasică este, realmente, generoasă, deschisă și perpetuu inovatoare. Mai mult, încercăm să convingem că angajarea eforturilor spre o atare pistă e obiectivă și stringent necesară.*

Introducere. Ca și multe alte domenii ale cunoașterii, istoria ideilor despre economie și-a avut momentul ei de grație. Ne gândim la clasicism, cel căruia i-au dat miez adânc și forță intelectuală A. Smith, D. Ricardo, J.S. Mill, Fr. Bastiat, J.B. Say. Clasic este și Marx, unul de un soi special, cu școală și mulți ucenici. Dar cum evoluția vieții economice după modelul gândirii sale a eșuat lamentabil, peste tot și pe toată linia, nu ne interesează o perspectivă a științei noastre care să își ia reper și puncte de sprijin din această direcție. Ne interesează, în schimb, o perspectivă cu sorginte în gândul și scrisul celor șase mari apostoli creatori de sistem, pe care i-am numit mai sus. Cutezăm a spune că spre clasicism, atunci când ne încercăm gândul conturării unei perspective, suntem trimiși cu obiectivitate. Atunci, în acele momente, se spun lucruri mari, lămuritoare, cu bătaie lungă și de natură să consolideze statutul unei științe în raport cu altele. Iar noi, economiștii, trebuie să concedem că izvoarele de la care ne adăpăm astăzi vin dinspre acolo. Atunci, s-a stabilit care este obiectul științei economice și care-i sunt temele ei mari. Și, implicit, care este fișa postului celui care oferă însuflețire pe acest areal al cunoașterii – economistul.

De la clasici până în prezent, s-au scurs secole. În acest interval, s-au produs multe, în spiritul și litera clasică sau, dimpotrivă. Unii au actualizat și primenit mesaje sănătoase pentru a oferi registre explicative unor fapte

noi. Alții au ieșit din matcă și, pe o cale neoclasică sau fără legătură cu clasicismul, și-au arogat statutul de creatori de teorie economică nouă. Toți sau aproape toți emit pretenția modernizării. În acest timp, două mari crize mondiale îi cheamă la rampă cu răspusuri. Pentru că nu le oferă cu promptitudine și maximă calificare, știința lor e socotită în criză, iar statutul ei în suferință. Ce trebuie făcut? Încercarea noastră de răspuns trimite, consistent și insistent, la clasici. Cu preluarea a ceea ce merită din neoclasicism, perspectiva științei economice și șansa ei de a oferi răspunsuri definitorii și lămuritoare pentru evoluția faptelor vine din această direcție. Un obiectiv de o atare anvergură nu poate primi un inventar exhaustiv de argumente în limitele unui articol. Vom selecta, de aceea, pe acelea pe care le vom socoti de mare forță demonstrativă.

Întoarcerea la economia adamistă și obiectul ei de studiu. Prin chiar titlul lucrării sale fundamentale – *Avuția Națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei* [1], părintele spiritual al științei economice, A. Smith, a definit, în termeni simpli, dar cristalini, obiectul ei de studiu: creșterea și dezvoltarea economică. Cu aceasta trebuie să se ocupe știința economică și aceasta este principala sarcină a economistului: să îi învețe pe oameni cum se obține mai repede și eficient bogăția, materială și nematerială. Esențializând și spunând acest lucru, Smith nu a pus punct. Dimpotrivă, ne-a furnizat armătura conceptuală a ceea ce înseamnă cultura bogăției. Ne-a înarmat, adică, cu un minimum de cunoștințe despre: diviziunea muncii și rolul ei în creșterea productivității; raportul dintre munca productivă și cea neproductivă; rolul muncii în procesul de creare a valorii; relația populație-creștere economică; factorii de producție și fructul acestora: salariu, profit, dobândă, rentă; combinațiunea acestor factori și procesualitatea prin care de la producție se trece prin repartitie, schimb și, de aici, la consum, pentru ca procesul să se repete; regulile după care toate acestea se întâmplă și, peste toate, rolul principalului actant al vieții economice și sociale, în speță, statul. Și, ca să ofere rotunjime discursului, a oferit, primul, deschidere pe terenul schimburilor internaționale. Chiar dacă prin ceea ce a gândit și scris nu s-a dovedit peste tot perfect, ci perfectibil, meritoriu este că ne-a lasat un *cadru de analiză*. Ne-a spus,

într-o limbă simplă, dar curată, cu ce trebuie să ne ocupăm. Ceilalți clasici, preluând ce a lăsat moștenire Smith, au adăugat și dezvoltat; au întregit și explicitat, o dată în plus, dar, atenție, n-au schimbat registrul analizei. Au plusat pe repartiție (Ricardo și Mill), au reliefat cu insistență rolul canalului nominal în procesul reproducției (Ricardo) sau cel al populației (Malthus), au reliefat mai analitic natura și urmările modului în care cererea se raportează la ofertă (Mill și Say) sau au punctat mai apăsător asupra filosofiei susținătoare a ordinii naturale și a „mâinii invizibile” – liberalismul (Bastiat), dar, repetăm, niciunul nu a gândit și creat dincolo de matricea mare stabilită de Smith. Relativ la toate acestea, întrebarea fundamentală, și absolut necesară, este ce a rămas din această ofertă? Fortând, plusând cu intenție și obligând un răspuns să intre într-o singură frază lungă, e adevărat, spunem că de la clasici încoace: ne-am dovedit complicatori de profesie în a defini obiectul de studiu al științei noastre; am permis ca invazivul cotidian să-i relativizeze statutul; am umplut-o cu polilogisme și psihologisme; am trimis-o prin vecinătăți ademenitoare, nefăcându-ne bine temele acasă; am exagerat pe empirie și am fugit de teoria bună; am făcut-o, ca o consecință a celor de mai sus, mai puțin credibilă și aptă pentru a inspira și susține o politică economică coerentă menită a asigura dinamica fără sincope a lumii faptelor economice.

Subliniind aceste lucruri, putem fi acuzați că buna-credință ne-a părăsit, nerecunoscând că, de la A. Smith încoace, știința economică a înregistrat progrese. Adevărul este că a înregistrat; progresele ei sunt remarcabile și de natură să o așeze la loc de cinste în lumea cunoașterii. Numărul impresionant de Premii Nobel dobândite pe temeiurile ei vorbesc în acest sens. Pe noi ne interesează dacă aceste progrese, felul lor, au făcut-o, din interior, mai puternică și mai aptă să susțină o politică economică menită să asigure sănătatea economiei și pe cea a lecției la clasă. Iar din punctul acesta de vedere, acceptăm dubitativul în formularea unui răspuns. Și iată, pe scurt, de ce!

- De la o definiție clară, învățabilă și lămuritoare despre rosturile ei, pe calea unei false modernități, s-a ajuns la „un conflict de definiții”, așa cum, prin sugestivul titlu al cărții sale *Quelle économie pour le XXI-ème*

siècle [2] Jacques Sapir încearcă, și reușeste, să demonstreze. Natura conflictuală și improductivă a unor atari încercări este surprinsă și de Serge Latouche [3]. Cunoscutul epistemolog inventariază bogata producție de definiții pentru a reține deruta produsă de cei care, nemulțumiți de ce a stabilit Smith, se simt chemați să vină cu propria ofertă. Emblematică pentru răul produs de atari tentații este încercarea lui Lionel Robbins, surprinsă de Latouche, prin care, cel mai citat dintre contemporani pentru definiția sa frumos sunătoare, crede că „știința economică studiază comportamentul uman, cât și relația dintre finalități (obiective) și resursele rare în utilizări alternative” [4]. Acesta să fie, oare, obiectul specializat al științei noastre, care să o deosebească de alte științe sociale? Ce înțelege studentul în economie despre sarcina economistului și ce-și poate apropria, de aici, o politică economică spre a-și fasona propria-i osatură? Vagul și iluzia unui universalism nenecesar dau aici măsura lucrurilor, și nu cristalinul, esențialul și concretul în părăsita, fără temeii, haină clasică. Tocmai cu atari puncte de sprijin, în definiții gen Robbins, știința a fost trimisă pe teritorii care nu-i aparțin de drept. Dezvoltările cu „ștaif”, pentru care un Gary Becker a luat și Nobelul [5] cu „gospodina” lui perfect rațională, capabilă să rezolve o funcție de utilitate cu trei variabile intră și primesc acoperire în perimetrul unor atari definiții.

- Deși pericolul este știut și consemnat cu osârdie, Schumpe-ter consumându-se serios pe subiect [6], ideologia este invitată, în continuare, în a explica chestiuni care țin de mecanica lucrurilor, nu de pasiunile politice ale oamenilor. Regimul de salarizare sau pensionare, datoria publică, bugetul, moneda sau impozitul etc., în loc să fie trimise în logica cauzală seacă, în mod necesar carteziană, sunt prinse în vâlul cețos al ideologiei. Procedând astfel, abilităm fiecare partid cu propriu-i manual de economie. Și, ca tacâmul să fie complet, lăsăm ca știința noastră să fie invadată de psiho-sociologie sau de hermeneutică. „Produsele exotice”, semnalate de Rothbard [7] permise pe ruta filologie - științe sociale – structuralism fenomenologic sunt mai prezente azi ca oricând. Ele vin să dea culoare, să ofere dimensiune interdisciplinară, modernitate etc. Dar ce te faci cu ele când trebuie să repari defectiunile

de funcționare ale unor mecanisme intime și seci, a căror explicație ai relativizat-o? Cât de mult te ajută ele în timp de criză economică majoră?

- Inspirat din A. Smith, Jean Baptiste Say a oferit o structură de manual de economie în mod permanent valabilă; cu patru mari capitole: producție, repartiție, schimb și consum, prin care a explicat procesualitatea economică, cu parcurgerea, pas cu pas, a celor patru momente și relevând condițiile reluării procesului în tradiția sănătoasă amorsată de un Fr. Quesnay cu *Tabloul economic*, în care lumea bunurilor se mișcă odată cu lumea banilor într-o organică obiectivă determinată de legități obiective. Ce a rămas din mesajul, plin de miez, dacă ești dispus să te oprești la Say, al unei asemenea încercări? Nimic sau aproape nimic! La noi, fidel clasicului francez a fost doar Ioan Strat. În afară de *Introducțiune*, manualul [8] primului profesor de economie la universitatea ieșeană a fost o compilație reușită după Say; reușită pentru că, inspirat și avizat, n-a găsit necesar să fie și original. Iar după un asemenea manual se învăța ușor și temeinic. De ce? Pentru că el transmitea câteva lecții pe care filiera neoclasică le-a marginalizat. De pildă, chiar dacă i-a fost clar că cele patru momente ale reproducerii se consumă concomitent a plusat, insistent, pe producție; de acolo începe, adică, totul și fără producție celelalte faze nu există. Afirmând că „în producție cererea este implicită” el nu numai că a anulat teoria plusvalorii și exploatării de esență marxistă, dar a oferit o perspectivă istorică celor dispuși să înțeleagă astfel. Iar cei care au înțeles au devenit atelierele lumii (China sau Germania), în timp ce alții și-au gândit întreaga economie națională în formula unei mari societăți comerciale. Abia în timp de criză lecția clasică le spune, la modul dureros, că, dacă s-ar fi aplecat spre producție, marja la manevră le-ar fi fost, incomparabil, mai mare.

Să mai reținem, în același context, că, pe moderna, și pe val, filieră neoclasică, abordarea clasică a fost înlocuită cu celebrele modele ale producătorului și consumatorului; tratate savant, epatant cantitativist, dar nepermis de autonom, de separat. A trebuit să vină și să folosească copios un L. Mises spre a instaura „suveranitatea consumatorului” [9], ca instanță supremă, punct, concomitent, terminus și de început al actului

reproducției. Sau, demn, de asemenea, de reținut este și deriva de la logică a celor două mari doctrine și politici economice contemporane – cea a ofertei, via A. Laffer [10] și cea bazată pe cerere, via J. M. Keynes [11]. În sine, ele par a avea o coerență fără reproș, în raport și în condițiile unor realități date; una menită să stimuleze producția pe timp de inflație puternică, alta să facă din cererea efectivă un panaceu universal pentru reducerea șomajului. Privite din exteriorul perimetrului, în care au fost construite și reclamând organica întregului, așa cum vine ea din perspectiva clasică, cele două politici apar în toată splendoarea lor ilocică.

Nu fără consecințe se arată a fi și modul în care este concepută lecția despre bani și bănci în maniera neoclasică. Prin Smith, Ricardo și Marx (aici îl luăm în considerare pentru că, în afară de finalul ideologizat, lecția lui despre bani rămâne splendidă) clasicii au spus, lămuritor, că banii își au rost numai și în măsura în care sunt chemați să măsoare, prin prețuri, valorile bunurilor și serviciilor create. Celelalte funcții apar ca derivate. Doar Menger, prin al său eseu despre bani [12] păstrează linia clasică. În rest, toate celelalte „contribuții” fac din bani un simplu mijloc de schimb. Prin Keynes, acest punct de vedere primește desăvârșire. Ce e rău în asta? E rău, pentru că se induce ideea periculoasă că domeniul monetar este nu doar o specializare aparte, dar și o secvență economică cu propria-i autonomie. E rău pentru că pe o atare filieră poți să explici „logica interesantă” a apariției produselor toxice derivate; poți să admiți că banii reprezintă ceea ce vrea guvernatorul unei bănci centrale sau să îți se pară normal că, în timp ce lumea faptelor reale este în derivă, cea a băncilor este pe profit!

În încercarea de a valorifica linia clasică, nu putem uita de componenta socială a științei noastre. În afară de „logicianul școlii”, îl numim pe David Ricardo, la toți ceilalți clasici „broderia socială” e prezentă. Chiar întreprinzătorul, „acasă” la Smith și Say, în calitate de ferment al vieții economice, îmbracă o haină umană. Umanismul său dispare și devine o caricatură în formula unui homo-oeconomicus egoist prin condeiul neoclasicilor; o caricatură umană manifestă într-un climat arid, sec, populat de două personaje fără adresă și nume: consumatorul și producătorul. Un climat în care echilibrul a fost și este gândit,

preponderant, pe cale matematică ca o relație între lucruri; între variabilele macroeconomice fundamentale, dincolo de social, politic sau instituțional. Armonia și echilibrul smithian, gândite stratificat, prin așezarea fiecăruia acolo unde-i este locul de către piața concurențială, părăsesc scena în favoarea eleganței și splendoarei seci și goale a modelelor matematice. Cu asemenea exerciții poți explica cum e posibil ca din punct de vedere macroeconomic economia, este stabilă, dar indivizii sunt neîmpăcați și în conflict cu ordinea socială.

Sunt meritorii și trebuie consemnate încercările de a suplini acest gol și de abordare a temei echilibrului economico-social din perspectivă clasică de către promotorii dezvoltării durabile; o dezvoltare în care socialul și mediul reocupă locul cuvenit. În aceeași direcție, încercând o ancorare a economiei la social, și invers, dezvoltările realizate de Noua Economie Instituțională sunt, fără îndoială, meritorii.

Patinaje pe terenul metodologiei. Beneficiem, grație clasicii, de un instrumentar metodologic bine pus la punct pentru a ne ajuta în construcția de teorii coerente, acoperitoare pentru lumea faptelor și cu bătaie lungă. Relațiile dintre inducție și deducție, concret și abstract, static și dinamic, termen scurt- termen lung, real-nominal etc. le-au fost clare; iar unde nu au fost, le-au adus ei necesara clarificare. Cunoscuta „ceartă a metodelor”, consumată la finele secolului XIX, opunându-i pe deductiviști inductiviștilor a adus, o dată în plus, clarificările necesare pentru ca economiștii cercetători de astăzi să știe „pe ce să pună mâna” când se apucă de treabă. Au rămas lucrurile clarificate?

Dacă răspunsul ar fi DA, nu am fi obligați să observăm că unii economiști explică traiectoria recentei crize sub formă de V, alții sub forma literei U și, în fine, a literei W. O „ceață metodologică” pare a fi laitmotivul cercetărilor curente, explicabilă, credem noi, prin propensiunea excesivă pentru decor; printr-o încercare „reușită”, de a atrage atenția nu asupra fondului problemelor, ci asupra discuțiilor despre aceste probleme, discuții angajate din poziții metodologice diferite, sufocând, prin tipic, prin ceremonial, esența lucrurilor. Oricum, îndepărtarea de sănătoasa și eficienta linie clasică e vădită și nu fără urmări în planul rezultatelor.

Secvențial surprinzând peisajul, credem că „empiric fără teorie” ar putea fi sintagma cu forță conceptuală acoperitoare și explicativă pentru ceea ce se întâmplă în știința și, mai ales, în cercetarea economică actuală. Clasicii au fost, fără excepție, obiectivi. Au pornit la drum „cu lupa în mână”. Au fost interesați să cunoască realitatea așa cum era ea la acea vreme. Dar cunoscând-o prin mulțimea faptelor reprezentative au creat teorie; una bună, cu bătaie lungă, în cadrele și logica căreia pot fi explicate și faptele prezente. De aceea, ei sunt clasici. Cei de după ei au procedat la fel? Neoclasicii au excelat până la exagerare în abstracții sterile, rupte de realitate, transformându-și știința într-o „cutie goală”. Vechii instituționaliști, ca și istoricii germani, au dispărut pentru că s-au pierdut în păienjenitul de fapte, în dauna teoriei. Școala austriacă este un bun model în care gândirea abstractă redobândește forța explicativă a domeniului clasic. Dar, în rest, teoria suferă, și suferă, cel puțin, pe următoarele două rubrici:

- Excesul de cazuistică, de „studii de caz” în defavoarea marilor sinteze. E la modă ca orice lucrare, dacă nu cuprinde în cadrele ei un model, măcar să aibă, cel puțin, un „studiu de caz”. Angajarea pe empiric e necesară. Problema e una de măsură a lucrurilor. Puținătatea concluziilor, redusă lor forță predictivă în raport cu sumedenia de date statistice reduce valoarea analizelor. Analize care, astfel, nu vor deveni teorie. Imediatismul lor atractiv se va stinge, odată ce faptele pe care se sprijină dispar, adică repede;

- Contactul slab cu literatura mare. Când spunem mare, ne referim la cărțile scrise de autori cu renume; de economiști de elită, în gândul cărora te poți mișca în voie și găsești clarificările căutate; de economiști cu vocație universală, aflați în prelungirea clasicilor, cu aplecarea spre chestiuni nodale ale cunoașterii economice; citabili, memorabili și imitabili. Or, rațiuni „administrative”, de promovare sau de a te pune bine cu șefii prezenți și viitori, citări încrucișate pentru că „așa trebuie” etc. explică angajarea în analize, în disertații ca și în manuale, a unor nume și lucrări, care nu au legătură nici cu lumea mare a cărților bune și nici cu cea a ideilor răscolitoare, dimpotrivă. Masificarea fenomenului trimite spre granițele pericolului. Inclusiv prin

instituționalizarea ideii că „*actualul*” înseamnă cărți scrise în ultimii cinci, maximum zece ani. Rămân afară „*neactualii*”, marii clasici și cei asemănători lor, care n-au avut șansa să-ți fie nici șefi, nici prieteni. Repetăm, credem că pierderea, la acest nivel, este mare și fără semne recuperabile.

Minime concluzii la concluzii. Nici când, bibliotecile și librăriile n-au fost mai pline de cărți de economie. Un gând cărcotaș te poate urmări cu o întrebare la fel de incomodă: se citește și gândește în aceeași măsură? Ne asumăm riscul concluziei ingrate că nu tot ce se găsește în spațiile destinate cărților economice merită citit. Dacă există o problemă în această lume plină de cărți bune și „ne bune”, ea e una de selecție. Selecție obligatoriu operabilă pentru că, altfel, ocupându-te de pigmei, șansa de a semăna cu ei e mare. Iar noi credem, convinși, că sunt mari și nu pigmei toți cei care încearcă și reușesc perpetuarea sau reînnoirea tradiției clasice; prin teme mari pe care le iau spre studiu; prin popasul consistent pe chestiuni nodale; prin contactul strâns, dar cu măsură, cu alte discipline; prin plusul de elitism și o limbă curată, liberă, simplă și vie; prin, în sfârșit, o mai bună sutură între teorie, economics și științele de gestiune [13].

Bibliografie de referință:

1. SMITH, Adam. *Avuția națiunilor. O cercetare asupra naturii și cauzelor ei.* vol I-II, Chișinău, Editura Universitas, 1992, ISBN 5-362-00986-9.
2. SAPIR, Jacques. *Quelle économie pour le XXI-eme siècle.* Paris, Odile Jacobs, 2005, ISBN-10: 2738116493.
3. LATOUCHE, Serge. *Épistémologie et économie : Essai sur une anthropologie sociale freudo-marxiste,* Paris, Anthropos, 1973, pp. 48-51 ISBN 911709645;
4. ROBBINS, Lionel. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science.* London, Macmillan, 1935, ISBN-10: 0814773893;
5. BECKER, Gary. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis.* New York, Columbia University Press, 1964, NBER, ISBN: 0-226-04109-3;

6. SCHUMPETER, Joseph Alois. *Science and Ideology*. American Economic Review vol. XXXIX, nr.2, Mar. 1949, ISBN-10 0-521-88350-4;
7. ROTHBARD, Murray. *The Hermeneutical Invasion of Philosophy and Economics*, Review of Austrian Economics, vol 3, nr. 1, 1989, pp. 45–60, ISBN: B00819EQAW
8. STRAT, Ioan. *Tractat complet de Economie Politică sau simpla expunere a modului cum se formează, se distribuie și se consumă bogățiile*. București, Tipografia Statului, 1870;
9. MISES, Ludwig. *L'Action humaine. Traité d'économie*. Paris, PUF, 1985, ISBN 2-13-038598-2;
10. LAFFER, Arthur, „*The Laffer Curve: Past, Present and Future*”. In Heritage Foundation. Accesat la data de 10 noiembrie 2015 <http://www.heritage.org/Research/Taxes/bg1765.cfm>.
11. KEYNES, John Maynard. *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*, București, Editura Publică, 2009, ISBN 978-973-1931-02-9;
12. MENGER, Carl. *On the Origin of Money*. Economic Journal 2, 1892, pp. 238–255, ISBN 9781479367153.
13. POHOAȚĂ, Ion. *Epistemologie și metodologie în știința economică*, București, Editura Economică, 2011, ISBN 978-973-709-559-6.